

ефективності освітніх практик, покращити підготовку педагогів і доопрацювати законодавче регулювання альтернативної освіти.

Список використаних джерел:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Державний стандарт початкової освіти: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
3. Сисоєва С. О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу. Хмельницький: ХГПА, 2008. 324 с.
4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / ред. кол.: М.Грищенко та ін. Київ: МОН України, 2016. 40 с.

АКТИВНА ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І СВІТОВИЙ ДОСВІД

Трейтяк Дмитро, доктор філософії (PhD),
старший науковий співробітник відділу
національно-патріотичного виховання,
Інститут проблем виховання НАПН
України, м. Київ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується цифровізацією всіх сфер життя. Це зумовлює трансформацію форм соціальної взаємодії, комунікації, участі громадян у суспільно-політичних процесах та механізмів реалізації демократичних прав і свобод. Для молодого покоління цифровий простір став важливим майданчиком для формування світоглядних орієнтирів, ціннісних установок, соціальної відповідальності та громадянської активності. Особливої ваги це питання набуває щодо старшокласників, адже вони

перебувають на етапі становлення громадянської ідентичності, вироблення власної позиції та готовності до участі в житті громади й держави.

Проблематика громадянської активності молоді перебуває у центрі уваги як українських, так і зарубіжних науковців. У вітчизняному науковому дискурсі досліджуються питання громадянської компетентності, медіаграмотності, патріотичного виховання, цифрової безпеки та соціальної участі учнівської молоді. У міжнародних студіях акцент робиться на концептах цифрового громадянства, он-лайн активизмі, відповідальній поведінці у цифровому просторі. Разом із тим український та світовий досвід формування активної громадянської позиції старшокласників в цифровому просторі мають деякі відмінності. Актуальність вивчення даної теми зумовлена необхідністю підготовки молоді до відповідальної діяльності у цифровому суспільстві, посилення ролі освіти у вихованні свідомих громадян та пошуку дієвих моделей поєднання національних виховних традицій із міжнародними практиками цифрової громадянськості.

У сучасних дослідженнях у сфері громадянської освіти простежується зміщення акцентів: замість зосередження виключно на процесах виховання громадянина дедалі більшого значення набуває компетентнісний підхід. Він передбачає розвиток інтегративних властивостей особистості. Відповідно до такого бачення, громадянська освіта постає як цілісна система, головною метою якої є формування громадянської компетентності, інтегрованого утворення, яке охоплює ціннісні орієнтири, правову культуру та готовність діяти соціально відповідально.

Під впливом цифровізації зміст громадянської компетентності продовжує розширюватися, що особливо яскраво проявляється в концепції цифрового громадянства. Останнє трактується як складний конструкт, який об'єднує власне громадянську компетентність, цифрову грамотність та відповідальну поведінку в онлайн-середовищі. Проблематику становлення громадянської компетентності в учнівської молоді висвітлено в роботах

Н. Гупан, Т. Ремех, Г. Серової. Дослідниці доводять необхідність інтегрування громадянської та соціальної компетентностей у зміст шкільної освіти [11].

Окремий пласт вітчизняних наукових розвідок присвячено особливостям застосування цифрового простору в освітньо-виховних процесах, а також питанням цифрової трансформації цих процесів. Теоретико-методологічні засади формування цифрового освітнього середовища обґрунтовано в працях В. Бикова, А. Яцишин [10]. Проблеми медіаграмотності, інформаційної безпеки й ризиків цифрового середовища досліджували І. Шопіна, К. Беляков, С. Онопрієнко, Л. Чорна [12]. І. Ломачинська аналізує зв'язок між цифровим громадянством та управлінням знаннями, розглядаючи їх як ключові чинники сталого розвитку в умовах цифрової трансформації освіти [13]. У контексті воєнних та інформаційних загроз особливо актуальними стають дослідження, присвячені формуванню стійкості до дезінформації та маніпулятивного впливу [14].

Варто зауважити, що в українському науковому полі цифрова та громадянська складові нерідко аналізуються паралельно, без належного концептуального поєднання. Системного узагальнення досі не набуло і питання формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому середовищі. Це, своєю чергою, актуалізує потребу в цілісному осмисленні зазначеної проблеми.

У західному науковому дана проблематика розглядається значно системніше, передусім в межах концепції цифрового громадянства. Це поняття дістало розвиток у працях М. Ribble, який трактує його як відповідальне, етичне та безпечне використання цифрових технологій [7]. Згодом дослідження цифрового громадянства було продовжено низкою науковців у різних країнах світу (М. Choi, М. Glassman, D. Cristol, М. Velazco-Cueva, L. Zegarra-Valladolid, С. Lu, М.М. Gu). Теоретичне уточнення концепції пропонує, зокрема, J. Webster, наголошуючи на зв'язку між цифровою участю та демократичними практиками [9].

Науковці G. Polizzi, J. Liu та R. Shadiev зосереджуються на цифровій грамотності та її впливі на залученість до громадянських процесів; вони розглядають використання ігор як інструменту підвищення активності учнів в інформаційному суспільстві [6]. E. Tsoaparopoulou, M. Symeonaki, D. Parsanoglou та A. Kazani вивчали явища цифрового скептицизму та оптимізму, а також рівень цифрових навичок, пов'язуючи їх із громадянською участю [8].

Вагоме місце в зарубіжних дослідженнях посідає аналіз впливу соціальних медіа на політичну соціалізацію підлітків і старшокласників, а також проблематика інформаційних «бульбашок» та алгоритмічної поляризації. Моделі онлайн-участі молоді в громадянському житті розробляють J. Kahne та E. Middaugh [2]. J. Kahne та B. Bowyer досліджують, як поширені види онлайн-активності молоді у соціальних мережах відкривають шляхи до політичної активності як в інтернеті, так і поза ним. Автори виявили кореляцію між активністю в соціальних мережах і онлайн-участю, що, своєю чергою, стимулює громадянську та політичну діяльність. Це підтверджує необхідність вивчення тих онлайн-практик, до яких долучаються старшокласники, а також ролі соціальних медіа [3].

Результати досліджень зв'язку між цифровою грамотністю та громадянською активністю засвідчують, що розвиток критичного мислення та медіакомпетентності підвищує рівень конструктивної онлайн-участі молоді [5]. У своїй роботі A. Allaste та N. Waechter розглянули концептуалізацію цифрового громадянства, співвідношення між цифровою грамотністю та громадянською активністю, а також вплив соціальної нерівності на формування цифрової участі. Матеріали їхнього дослідження поглиблюють наукове розуміння цифрової залученості молоді [1].

Отже, досвід українських дослідників і педагогічної практики демонструє зростання уваги до виховання громадянської свідомості учнів через волонтерство, національно-патріотичні проєкти, медіаосвіту, розвиток соціальної відповідальності та використання цифрових платформ у навчанні.

Особлива увага приділяється формуванню стійкості до інформаційних загроз, умінню розпізнавати маніпуляції, протидіяти дезінформації та відповідально використовувати онлайн-ресурси. Світовий досвід свідчить про ефективність інтеграції концепції цифрового громадянства в освітні програми, розвитку учнівського самоврядування, проєктного навчання, участі молоді в локальних і глобальних ініціативах, а також системного формування етичної поведінки в мережі. Порівняння вітчизняного і світового досвіду дає підстави стверджувати, що найбільш результативними є моделі, засновані на партнерстві школи, сім'ї, громади та цифрових платформ, активному залученні учнів до реальних суспільних практик і створенні безпечного освітнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Allaste A., Waechter N. Digital citizenship and digital literacy: key themes in current debates and empirical contributions. *Journal of Applied Youth Studies*. 2025. Vol. 8. P. 163-171. DOI: <https://doi.org/10.1007/s43151-025-00182-1>
2. Kahne J., Bowyer B. The Political Significance of Social Media Activity and Social Networks. *Political Communication*. 2018. № 35(3). P. 470-493. DOI: <https://doi.org/10.1080/10584609.2018.1426662>
3. Liu J., Shadiev R. A review of empirical research on game-based digital citizenship education. *Education Inf. Technol.* 2025. № 30. P. 19365-19417. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-025-13549-x>
4. Lu C., Gu M. M. A systematic review and meta-analysis of factors and outcomes of digital citizenship among adolescents. *Asia Pacific Journal of Education*. 2025. № 45(4) P. 1130–1145. DOI: <https://doi.org/10.1080/02188791.2023.2296352>
5. Middaugh E. More Than Just Facts: Promoting Civic Media Literacy in the Digital Age. *Journal of Media Literacy Education. Peabody Journal of Education*. 2019. № 94(1). P. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1080/0161956X.2019.1553582>
6. Polizzi G. Digital literacy and strategic (dis)engagement: examining how functional and critical digital literacy shapes participation. *Information,*

Communication & Society. 2025. № 28(14). P. 2483–2502. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369118X.2025.2452282>

7. Ribble M. *Digital Citizenship in Schools: Nine Elements All Students Should Know* (3rd ed.). Washington DC: International Society for Technology in Education. 2025. 220 p.

8. Tsouparopoulou E., Symeonaki M., Parsanoglou D. et al. European Youth and Digital Engagement: Attitudes, Skills, and Civic Participation. *JAYS*. 2025. № 8. P. 219–247. DOI: <https://doi.org/10.1007/s43151-025-00168-z>

9. Webster J. Defining digital citizenship and digital citizenship education: a Delphi study. *Journal of Research on Technology in Education*. 2025. P. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.1080/15391523.2025.2536564>

10. Биков В., Буров Ю., Дементієвська Н. Кібербезпека в цифровому навчальному середовищі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 70, № 2. С. 313–331.

11. Гупан Н., Ремех Т., Сєрова Г. Розвиток громадянської активності та патріотизму учнів на уроках предметів і курсів громадянської та історичної освітньої галузі: методичні рекомендації. Київ: Освіта, 2024. 133 с.

12. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір. Монографія / К. І. Бесяков, С. Г. Онопрієнко, І. М. Шопіна: за заг. ред. К. І. Бесякова. Київ: КВІЦ, 2018. 168 с.

13. Ломачинська І. Цифрове громадянство та управління знаннями в освіті: стратегічні шляхи до сталого розвитку. *European Journal of Sustainable Development*. 2025. № 14 (2). С. 747–762. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n2p747>

14. Трейтак Д. Формування громадянської активності старшокласників у цифровому просторі як складової виховання національної солідарності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2024. № 28(2) С. 187–198. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-2-187-198>